

כי אשב בחושך- חג החנוכה בתקופת השואה ולאחריה

מגישה: ד.ס.

5710678@gmail.com

"בהגיע ימי חנוכה, הצלחנו, להשיג נר אחד, אשר היה בשבילנו נכס רב משמעות. בלילה הראשון של חנוכה התאספנו בקומה העליונה של אחד הדרגשים והדלקנו בצוותא את הנר היקר לנו עד מאד. בוודאי שהדלקה זאת של הנר הדליקה גם בלבנו תקוות חדשות לעתיד טוב שבוא יבוא, וחיזקה את ביטחוננו הגדול ב"מעוז צור ישועתי" (הרב סיני אדלר, בגיא צלמוות)

חג החנוכה מושרש בתודעה היהודית כסמל וכבטוי לנצחון הרוח, לכוחם של יחידים, לתקווה ולגאולה, לקרני אור בחושך, לניסים ולישועה. בתקופת השואה, באין קץ לימי הרעה בחושך בגיא צלמוות נצצו ניצוצות גבורה של מסירות נפש: בסתר ובמחבוא, בפרורי מרגרינה, בגטו ובמחנה, בהסתכנות ובאמיצות, הודלקו נרות של אמונה ותקווה לניסים בימים ההם ובזמן הזה.

עוגנים, הדגשים וערכים לשיח ולדיון

דחה אדמון בצל צלמון-
גלות אדום ונפתוליה
כחלק משנאת ישראל

כי אשב בחושך- נרות
החנוכה ומשמעותן

ימי החנוכה כסמל
למסירות נפש וקידוש
השם כערך לדורות

ציר הזמן ולוח השנה
היהודי כמוטיב

עמ"י בימים ההם
בזמן הזה- נצחיות

משמעות הפיוט מעוז
צור בהקשר

נצחון הרוח על הגוף

עמידה יהודית
בנרטיב בקורות העם

כוחם של יחידים- מי
לה'

כי ארכה לנו השעה:
נס הנצחון

אור במחשכים: כי ארכה השעה

לפניכם קטעים המתארים פרקי גבורה ועמידה יהודית בימי החנוכה בתקופת השואה, קראו בעיון והתייחסו להנחיות הבאות:

- הציגו את הרקע לכל אירוע: נקודת הזמן, מקום ההתרחשות, תנאים וקשיים אובייקטיביים, דמויות משמעותיות.
- התאימו מכל קטע לפחות שני ערכים המתקשרים להדגשים והעוגנים שהוזכרו לעייל, נמקו את בחירותיכם.
- בחרו בארבעה משפטים [לפחות משני קטעים] המשקפים דמיון לאחד מהמשפטים בפיוט במעוז צור בתפילת על הניסים
- צטטו משפט אחד מכל קטע המתאר את הרושם שהותיר הארוע על הגיבור/על המתעד/על דמויות נוספות

נר ראשון של חנוכה

מחנה יאנובסקה, לבוב, גליציה, חנוכה תש"ג

נזכרתי לפתע כי נר ראשון של חנוכה היום. מצאתי שני בדלי נר וגפרור. "יהודים", קראתי כמטורף, "יהודים, היום נר ראשון של חנוכה! יהודים, האזינו לברכה על נרות חנוכה!" כל הצריף הרעיד, התחשמל. האנשים שהפכו לצללים, קמו והתחילו צוהלים וזוחלים כנמלים אל הקומה השלישית, למדף שלי, אל בדל הנר שלי.

נשמעים קולות: "מה הוא רוצה? מי העז לברך על נרות חנוכה? מיד יהרגו את כולנו". "שיברך לו" צועקים אחרים. קולי גובר ומשתלט. אני מברך בקול בוטח, חזק.

דממה בצריף, קולי נשמע בכל פינה "הנרות הללו אנו מדליקים על הניסים ועל הנפלאות" אני מדבר על נס חנוכה, אני מדבר על רוח - עמידה ועל התקווה. נדמה, כי דברי יורדים כגשם על אדמה

שחונה. צריף מס' 5 מאזין. [דוד כהנא, יומן גטו לבוב]

בנות ישראל בחנוכה במחנה עבודה

שבוע לפני החג התחלתי להוציא מפסולת החוטים שקיבלנו לניקוי המכוונות, את חוטי הכותנה, והחבאתים מתחת למזרונים שבמחנה. בת אחת שאלה אותי לפשר מעשי. ספרתי לה על כוונתי, וכשבקשתי ממנה לעזור לי להשיג חמישה תפוחי אדמה בלתי מבושלים, היא התלהבה מן הרעיון, והנה ברשותנו כבר תפוחים. חתכתי אותם לחצאים וגלפתי בתוכם מקום לשמן. שזרתי את חוטי הכותנה לפתילים והכנסתי לתוך התפוחים. גנבתי את פחית השמן שבה השתמשתי לשימון המכונה בבית החרושת ויצקתי את השמן לתוך התפוחים, והנה לפנינו חנוכיה.

בליל חנוכה הראשון, הדלקתי את הנר הראשון וברכתי עליו את הברכות, שרנו יחד "מעוז צור" ונזכרנו כיצד חגגנו את החג בבית. מאחר וראיתי את השפעתו הטובה של הערב על חברותי, השתכנעתי שעשיתי דבר נכון והחלטתי להמשיך.

ארבעה ערבים עבר הכל כשורה. בליל חמישי נכשלנו. משום מה אחרנו בהדלקת הנרות, אשר עוד דלקו בשעת השריקה לכיבוי האורות. בן רגע כבתה התאורה ובחושך שהשתרר הסגירו אותנו נקודות האור שבקעו. השומרת על השער רצה אל מקום האור, בהיותה בטוחה כי אנחנו מאותתים לאוירוני האויב שלעיתים ביקרו כאן בלילות, פרצה את הדלת ונדהמה מן המחזה שנתגלה לעיניה. חדר מסודר, כל בחורה יושבת על מיטתה וכולן שרות בצוותא. צעקתי: "אכטונג" (הקשב!) אבל הדם קפא בי. במשך שניות אחדות ראיתי בעיני רוחי את העונש הצפוי, עשרים וארבעה ראשים גזוזים מחדש, וגרוע מזה – 24 זוגות עיניים מאשימות. לקול שאגתה- מה קורא פה? - התאוששתי ועניתי: גב' מפקחת, השבוע יש לנו לזכר המכבים, כאשר יהודים מועטים ניצחו אויבים מרובים. לא חשבתי באותו רגע מה אמרתי לה גם לא שאפתי להראות כגבורה. אבל נאלצתי להשיב, כי השאלה הופנתה אלי. כנראה דיבר ממני איזה דיבוק, כי לא התכוונתי כלל להתגונן. כולנו חזרנו להכרה. כשהמפקחת עזבה את החדר, מבלי להוסיף מילה.

והנה קרה דבר שלא יאמן, - לא נענשנו! להיפך, אותה מפקחת ס"ס, שהיתה גם מחלקת תוספת לבחורות, שסחבו את חבית האוכל, קראה לי ובזמן שהוסיפה לי את הדייסה, חשבתי על אותו ליל חנוכה, ושוכנעתי מחדש, שאכן כדאי היה הדבר.

(לאה וייס נוימן, ילקוט מורשת)

אור חנוכה ביערות הפרטיזנים

יערות ליטא, תש"ד

גם ביער בו היינו עם הפרטיזנים ידענו את זמני החגים, אותם חישבנו עוד בהיותנו במחנה. ורשמנו אותם על ניירות.

בחנוכה הייתי היחיד שהדליק נרות-חנוכה. לקחתי קופסת שימורים, ושומן של בהמות שנשחטו, השחלתי בהם פתילה מחתיכת בד שתלשתי מבגדי וכך הדלקתי את הנרות.

את חנוכייתי תליתי על העץ ל"פרסומי ניסא" כך זכיתי להפיץ את אור החנוכה בחשכת המצב בו הייתי.

הרב פנחס טננהויז, "אדרה אליהו"

עדות אביו הרב אליהו טוננהויז (קויזיל), עמ' קלב-קלג

לפיז האש: הדלקת נר חנוכה במחנה העבודה של הרבי מקלויזנבורג

וכך מספרים החסידים אודות הדלקת הנרות של הרבי הקדוש מצאנו וחסידינו, במחנה העבודה "מיהרלדארף", חנוכה תש"ה:

היהודים השבורים והרצוצים שם במחנה, לא ידעו באיזה יום בשבוע יחול בדיוק יום ראשון של חנוכה. לוח שנה עברי לא היה בידם, והם היו מנותקים מכל וכל. הלכו אפוא אל הרבי מצאנו זי"ע, והוא התיישב מיד בצריפו עם גזיר פחם בידו האחת, ששימש לו במקום עיפרון, ועם קרעי נייר של שק מלט בידו השנית, והתחיל לרשום עליהם מספרים ולחשב חשבונות על פי הזיכרון, עד שחישב בבירור באיזה יום בשבוע יחול כ"ה בכסלו.

בהתקרב ימי החנוכה, הזדמן לרבי לעבוד במחסן העצים של המחנה. הוא ניצל הזדמנות פז זו, שהתגלגלה לידינו משמים, ובסיועם של עוד כמה יהודים התקין בסתר מנורה של עץ.

אולם כיצד ישיגו שמן להדלקה? גם לזאת מצאו פתרון. מידי פעם היו היהודים מקבלים מרגרינה בקצבה. כל פירור של מרגרינה הוא סם חיים, תוספת נחוצה של אנרגיה לגוף התשוש. אך בימי החנוכה - כל פירור של מרגרינה הוא סם חיים לנשמה, תוספת אדירה של אנרגיה לנפש היהודית, שכן ממנו אפשר להתיד מעט שמן להדלקת נר חנוכה... ואכן יהודים רבים מן המחנה הפרישו במסירות נפש פירורי מרגרינה, ושמרו אותם עבור הדלקת הנרות.

פתילות מאין? חיש קל נשלפו חוטים מבגדי המחנה הבלואים שעטפו את גופם, עבור התקנת הפתילות, לשם מצות הדלקת נרות חנוכה.

כשהגיע ליל ראשון של חנוכה, זכו היהודים במחנה להדליק את נרות החנוכה כמצוותם. הרבי זי"ע העלה את השלהבות ברטט של קדושה... שמחה עצומה הציפה את הלבבות.

ומספר הרבי: באחד הלילות הבאים, אחזה אש הנרות בצריף כולו, והתלקחה שריפה גדולה. מיד באו הרשעים לחקור ולדרוש מה היה שורש המאורע, ועל מעשה כזה - להדליק אש במחנה - היו ממיתים תכף ומיד את האיש ההוא שהעז לעשותו. ואף על פי כן לא עזבונו חסדיו יתברך שמו, וניצלנו מידיהם.

בסיום הדברים הוסיף הרבי בהתרגשות גדולה: "אפילו אודה לה' כל ימי חיי, בימים וגם בלילות, לא אצא ידי חובתי, להודות לאלוקים על שזכיתי אז תחת שלטון הרשעים לקיים את המצוה כראוי ולהדליק נר חנוכה כהלכתו, ולא זו בלבד אלא שיצאתי משם חי וקיים חרף הסכנה הגדולה שריחפה אז על ראשי". [אינצקלופדיה שמע ישראל,

ח"ב]

שו"ת הלכתי בענין קדימות בהידור מצווה בין נר חנוכה לנר שבת – סלובקיה ת"ש

הרב יצחק וייס הי"ד כיהן רב בסלובקיה, בעיירה הסמוכה לפרשבורג, תלמיד השבט סופר.
בשנת תש"ב נספה. בני משפחתו הוציאו את כתביו בניהם שו"ת יצחק.

(בשמן זית מצומצם אי נ"ח קודם לנר שבת).

בעזה"ת עש"ק לס' וירא ת"ש.

“נסתפקתי באשר בביתי רגילים להדליק בכל עש"ק איזה נרות שבת משמן זית, ועכשיו קשה מאוד להשיגו,
באשר שעת חירום הוא ואין יוצא ואין בא בשמנים ממדינה למדינה, ועיי שידליקו לש"ק בשמן זית חסר
יבואנו להדלקת מנורה דחנוכה, באיזה אופן טב למיעבד, אם להניח השמן זית לנרות דחנוכה, או להדליק
הנרות על ש"ק משמן זית, אף שעיי"ז לא יהי שמן זית לנר חנוכה ..” [שיח יצחק / סימן שמה]
התשובה:

מחד נר חנוכה חשוב יותר " דהרי נר חנוכה אסור בהנאה כמאמרנו בטופס ענין נר חנוכה הלקוח ממס'
סופרים, הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם, מה שאין כן אצל נר שבת רשאי לאכול אצלו
ולראות כל דבר אצלו”.[בהמשך מביא עוד סיבה]

מצד שני בנר שבת יש ענין של שלום הבית כפי שמובא בשולחן ערוך" דהרי קיי"ל בסי' רס"ג נר שבת עדיף
מנר חנוכה משום שלום ביתו” .

קראו בעיון את השאלה ואת התשובה כיצד משתקפות מהשאלה:

-המלחמה והשפעותיה

-מצבם של יהודי סלובקיה בנקודת הזמן המצוינת

הדלקת נרות חנוכה במחנה ווסטרבורק, הולנד

הביטי בתמונה שלפנייך והציגי מידע היסטורי העולה ממנה? תארי במילים את חווית אחד הנוכחים בתמונה

ילדים מבית הילדים "חפץ חיים" במחנה עקורים אולם בהצגה חנה ושבעת בניה

מה מספרת לנו התמונה על הילדים ועל ההצגה?

פמוטות וחנוכיות שנבזזו ע"י הנאצים

פמוטות וחנוכיות שנבזזו ע"י הנאצים

הוכיחו ע"פ תמונה זו כי מלחמת השמד של הנאצים היתה גם מול הרוח היהודית

חנוכיה מאולתרת ששמשה יהודים במחנה עבודה בגרמניה, גוגולין

הביטו בחנוכיה בתמונה שלפנייך, מה מייחד את עיצובה? באיזו השראה נעשה?
התייחסו לפרטי המידע היסטוריים שמובאים

חנוכיה ממחנות המעצר בקפריסין-תש"ט

מחנות המעצר בקפריסין : בין השנים 1946-49 גרשו
הבריטים 39 אוניות מעפילים לקפריסין, 52,000 איש
נכלאו בהם.

חנוכיה שגולפה על ידי המעפיל מנחם מאנס פינק
מאבן רכה במחנה המעצר בקפריסין.
על בסיס החנוכיה נכתב "להדליק נר של חנוכה"
ו"קפריסין תש"ט". על גב החנוכה כתובות
המילים "חזקו" ו"אמצו". החנוכיה עשויה משני
חלקים (גב ובסיס) כשהגב משתלב בבסיס.

בחלק האחורי של גב החנוכיה חרוט שמו של
היוצר - מנחם פינק. (מאגר המידע בנתיבי העפלה
מחנה המעפילים עתלית)

- קראו בעיון את פרטי המידע אודות ספורה היחודי של חנוכיה זו והתייחסו אל ההבטים הבאים:
- מדוע ראה לנכון יוצר החנוכיה להוסיף את המילים חזקו ואמצו?.
- יצירת חנוכיה זו מה משקפת לנו על החיים במחנות המעצר, תארו אותם
- חג החנוכה מסמל את נצחון הרוח, נס ותקומה, כיצד ספור החנוכיה מקפריסין משלים אף הוא בטויים אלו?

מקורות:

- גנזך קידוש השם-מקורות ותצלומים
- מאגר המידע בנתבי העפלה: מחנה המעפילים עתלית
- שו"ת מן השואה בנתיבי ההלכה
- דבר תורה-יהדות בהישג בידך